

מאת ד. אחיסף

"אפורים כשק"

המלחמה והרס הגולה, שנת האכזבות והבגידות וההיאבקות הטראגית. זה לחם הוקנו. לא בקטיגוריות פוליטיות מופ-שטות ולא כהכרה ערטילאית. כמעשה יומיומי, כאוויר שאנו נושמים, כאלמנטים ראשוניים של האישיות, כגיבורים אקטיביים. אם לאקטואליות — לא קראנו עדיין בעברית קובץ סיפורים אקטואליים (וקא רפורטאז'ות) אקטואליים כל-כך, ספוגי להט ומאבק השנים המרות האלה והולמים את דוסק הזמן כ„אפורים כשק“. סיפור אחר סיפור: „אפר הגולה, המושיטה זרועותיה הרוצחניות ינערה בקיבוץ, בזירות הנשים שבעליהן יצאו לחזית ועם הד"ר 23 („ליל שרב“, „סירה אחת קטנה“), גבורה אלמונית של אנשיהבטחון („קורפוראל זונברג“, „השעה היעודה“), מתיחות כל כוחות הגפש והגוף בהי"פ המשק („מתתיהו שץ“) ועוד. בתוך אלה נדחקים כמעט לצל — כמוכרת זמנים אחרים — עניינים שבחיים הרגילים, שהם משאת-נפשנו כל הימים: הצפייה לגשם של אחד פלח ותיק („היורה“), האמן בקיבוץ („כב"שים“) ודברים שבינו לבניה („פולקה“). אלא שכך טבעם של החיים: אף הלוחם בקוראהש אינו חדל להיות אותה שלה פקעת או מעשה-מיקשה של יצרים ותאוות, אשליות ותקות, אהבה ושנאה מעבר למעשה שהוא עושה. זכותו של י. מוסנזון שנתן לנו אנשים לוחמים, ולא מוכני לוחם.

*

למען האמת, נושא אקטואלי עדיין אינו אומר ולא כלום על טיב הנושא. זוהי הבחינה המרבית. והיא קשה יותר בביקורת גוביות וסיפורים, מאשר ברוב מאן. לעולם אינך לוכד על עולמו של המספר מתוך סיפור אחד או שניים בלבד. שהרי הנובילה היא צילום-רגע, תנתרת להשרות אוירה מסוימת, להבליט ולהאיר חוויה אחת, או שעה אחת, או מאורע אחד. החיים מסובכים ורבי-כונים כל כך, שאין בגילוי אמת אחת לשמה משום אמירת הן מלא למאורע או לחוויה, תמיד צפוי אתה לטעות, בהעריכך את מידת ההזדהות של היוצר עם יצירו בן-הרגע. וי. מוסנזון ביסודו הוא גוב-ליסט, אפילו בסיפורו הגדול שיש בו כל האלטרנטיים של רומאן („מתתיהו שץ“) ודאי משום כך חביב עליו המבט הרטרופקטיבי, ואיית הדברים למפרע, כש-המאורעות שנתרחשו מסופרים לסירוגין וכשמעשה-שהיה, שע"י כך שורה על כו-ס האווירה המכוימת והמיוחדת שאליה נתכוון המחבר. ומשום כך ניתנות הד-מיות הפועלות למסוטעין, רק לצורך המאורע, בלי שיוענקו להן חיים עצמיים מעבר לגבולות המתרחש. אלא שעל-אף הצמצום במתכוון, עיצב המחבר אנשים חיים, בשריודם, שאתה רואה אותם ויחדיין, עמדם, אוהב ושונא, בז להם ומעריץ אותם. והוא ראש שבחיו של קריבן הסיפורים. הרי נוזה, שאין זה חזיון נפרץ בספרותנו — אף-על-פי שזהו בראש-זראשונה מותר היוצר מן הכתבן, מותר האמן מן הצלם. בתוך עלילה המתפתחת על דרך האמת, סצינות טבעיות ועם זה דרוכות מתיחות דראמטיות, עליות וירידות והפוגות במי קורטן ובזמנן — פועלים אנשים חיים. אנו למדים כאן לדעת את הגיבורים מתוך מעשיהם, ולא מתוך ציונים שהדי-ניק להם במחבר. הנה מתתיהו שץ הנב-רוטיק — אינה ניברוטיק „מושלם“! הגברות והכוח כלפי-חוץ, החרדה החור-שקת והחלל הריק בפנים, חוסר-הבטחון, האבוצנטריזם והזעם המתפרץ; הנה אריה פוקס הנבראסטניק, החולה המדומה המו-צא מפלט במחלה; חמר לאסקוב — שכמעט מקיבוץ לוקחה, או חנה מאיר-סון הגאה והעיקשה; וסוניה שיצאה מדעתה, (סוניה אחותנו הרואה את אמא המצפה לה בתחנת-הרכבת בווארשה — כמה בכי עצור בתיאור זה!); יושקה הפלח רחבי-הכתפיים, והסבתא מן המוש-בה הגידחת שסברתה כבר עכורה, ומיכ-אל השקוע בחשבון-הנפש המר. כולם אנשים חיים, אנשים מן הישוב, אף על פי שלא הועלו אלא לזרוע אור על פרשה אחת, על בעיה אחת, על מאבק אחד, על עול אחד — גדול מגי ים ומשווע בכל קולות אנוש. והעוקב אחרי התפתחות כשרונו זה של מוסנזון לפי זמן כתיבתם של הסיפורים (מ„ליל שרב“ או „ליל סחיו“ ועד „מתתיהו שץ“) מוצא צמיחה בלתי-פוסקת ותוספת יכולת.

בחינה ראשונה במקרא קובץ סיפוריו של יגאל מוסנזון) היא העובדה שהמחבר הוא יליד הארץ. רק עתה מגיי-עים בניהם המעטים של בני העלייה השנייה, וכן של העלייה השלישית, לגי-הבגרות ומצרפים את כשרונם ואונם הבשלים למסכת חיינו, שנים על שנים הרהרו, ציפו וחששו האבות לכגישה עם הבנים, כשוים עם שוים בעולם המבוגרים. הפרובלימטיקה של שילוב הדורות בארץ-ישראל היא מורכבה מאוד. כאן נניד רק זאת, שכל צרת הזרות שיכלה לבוא כמעט שהיתה אכזרית בפ-נו: הרי זה דור שיא „ידע את יוסף“, לא ידע את הגייה ומכאוביה, כדאה-עיניים וזכרונות-ילדות, את החוויה הכל-חיאמצעית, וכי מצוות אנשים מלומדה אינה נהפכה לאמת פנימית. וכיצד שגי-כבר התחלנו לשפוך קיתונות של דברי-מוסר על „הצברים“ ועל „הצבריות“ דומה, ששנות הכלחלה והמאבק ביישוב גמלו ריהביליטאציה ל„צברים“. חלקם במלחמה, במאבק היישוב, היחס לבאי-גולה והטיפול בפליטים בארצות נוד-דיהם — סייעו להכחיש את הלעז.

ואולי גם יצירתם סייעה. איני יודע אם ניסה משהו ללקט את יצירותיהם (המע-טות? הרבות?) של ילידיהארץ וקמרו-מהם על קו משותף, על הכללה כלשהי, כיצד הם חיים את היאבקותנו הלאומית, את נוף הארץ ואת נוף אנשיה המשוורים מיום, ליום, את חוויותיהם ותגובותיהם ואם סיפוריו של „צבר“ עשויות לשמש עדות — וכו גם חלקית — הרי הקובץ הוא עדות נכבדה.

י. מוסנזון הוא ילידיהארץ, תגיד הקי-בוץ וחבר הקיבוץ. אין סופר מוציא דבר בעל-ערך מתחת ידו, אם הורתה ולידתה של יצירתו אינה בחוויה אישית, אם לא חי את המאורע או בזמנה למאורע, והוא לא הסעיר את לבו ומחו והזין את דמיונו. צרות אחרונות משכיחות את הראשונות, ואנו נוטים לשכות, באיזה מ-ח-ח גבוה זרמו חיינו, בעשר השנים האחרונות — על כל פנים של החלק החלוצי ביישוב. מאורעות תר-ו-תרצ"ט וכיבוש אזורים שוממים בארץ,

יגאל מוסנזון, אפורים כשק, סיפורים, הוצאת ספרית פועלים, תש"ו, 318 ע'.

אין ספק שלכשרון מסייעת הרבה הידיעה מקרוב את חיי הקיבוץ. מעלה יתירה לו ליגאל מוסנזון שכחבר קיבוץ רוב סיפוריו מוסבים על נושא זה. הוא שולט בחומרי, בכל הפכים הקטנים שהם בנוחנייטעם לחיים אלה, את צלצוליו השונים של הפעמון ואת ההוי של שומי-רילילה, את אופן-דיבורם של הבריות ואת דרך הליכתם וכל, את צרת „הש" (המשך בעמוד 6)

אפורים כשק"

(סוף מעמוד 4)

אישי; שיתאר עובדים ועבודה בני שהחזיק כלי בידו, ויכתוב על גושא „הקיבוץ“. רק על יסוד זה שיש ו מכר „בחור“ אחו בקיבוץ... לו בדקנו, היינו מוצאים, שהרבה יצירות של סופרים חשובים אצלו ובשלו מעיקרם בגלל אי-הידיעה, וחולדתה — אי-הבטחון ההסתייגויות לשם-זהירות וההיסוסים בלב החברים אכלו את כל לשדם של הגיבורים והלא-גיבורים). מרגיש אתה בסיפורים בפסיצה על קרקע מוצקת, בדיבור הוודאי וביד הבוטחת. בזכות הענייגויות הזאת, רוחש הקורא זימון — והיוצר אינו מקפח את גיבוריו ואינו הפכם מטעמי זהירות לנשמות צרטי-לאירת.

(סוף יבוא)

לישי בחזר" ואת הגינונים בריקוד הפולקה, את חדר-האוכל המשותף ואת סידור-העבודה. הוא גם יודע, כיצד יורים ומה הוא הכלי היפה לכך. (וארר — שה לי כאן דיברסיה קטנה: חבל שהביי קורת הספרותית שלנו מעולם לא נתנה דעתה על מידת הבטחון המלוה את סופרינו ביצירתם. זו תלויה קודם-כל בידיעת החומר, הסביבה וטיפוס האי-נשים — על כל פרטי-פרטיהם — שהם באיכ לתאר. הסופרים הגדולים באומות העולם הם גם מלומדים גדולים ובקיאים בקיאות מעולה בנושא, בומן, בהוי ובתולדות, בכגד ובמאכל, באמונות ובדעות. אצלנו ייתכן שאדם יתאר הוי של עילם-התחתין בלי שיוזמן לעולם עם

אפורים כשק

מאת דוד אחיוסף

אולם הבחינה המרכזית, כפי שאמרנו, היא בטיב האקטואליות ובטיב הדמויות שנוצרו.

עצם מיבחר הנושאים מעיד על סימני צעירות. רק סופר גדול (כש"י עגנון, למשל) יש בכוחו ליטול בידיו גורמים, פכים קטנים וזוטו-שליים ולהקים מהם בניין לתפארת. זהו מהתאורים, שאנו מונים בידור בעל שיעור קומה וחכם בחכמת-החיים. האמן המושלם יוכר בכל פרט ותג, שהוא מוציא מתחת ידו. סופר מתחיל מן ההכרח כמעט שיימשך אחרי מאורעות יוצא-דופן, שהמפתיע והמורז מעוררים את סקרנותו, קל יותר לעצבם ומבטיחים הצלחה. ואולי זוהי הסיבה שמוסנזון להוט כליכך אחרי הבלתי-רגיל, אחרי האפקט הורמטי, ההתאבדות והמאסה, הגניבה בקיבוץ והתאווה שאינן באות על סיפוקן, אדם שמחרסק בפצה על דעת עצמו והבגידה בחדרי-המשפחה, הזנות ולהבדיל — השגעון. טי-מסיקה מסוג זה בעולם הגדול אינה מפתיעה — כי על כן העולם גדול מאוד; כשהיא באה לספר על קיבוץ — היא מפתיעה.

זאת ועוד: מוסנזון כותב בחושים. לפעמים דומה: בחושים שהם גרויים תמיד. אין לך כמעט סיפור בקובץ בשהתוויה הארוטית לא תיטול בו מקום בראש, או מקום חשוב מאוד אם ברמז ואם בגלוי, לצורך, אבל גם לא לצורך ("ליל סתיו", "ליל שרב", "פולקה", "מתתיהו שץ", "סירה אחת קטנה", "השעה היעודה"). בספרותנו מסורת תי-אור חייה-האהבה וחי המין היא רכה ביר-תר, מספרים, שאחרי-העם פסל סיפורו של י. ל. פרץ, מפני שבחור ובחורה החגשקו בו שלוש פעמים. אבל גם לא-חר שהבחור והבחורה הותרו להתנשק בספרות ככל שמתחשק להם — שמדו סופרינו, מתוך איזה הסכם חשאי, על גבולות יודעים בחחום זה. לדידי — זו

לטובה. גם בספרות העולם, מקום שם קטנים יותר במעצורים שבמסורת דתית וחייה-משפחה תקינים, שמרו על סייגים (דוגמה אחת. מארטין די-גאר מקדיש ספר שלם, "זמנים עליזים" ביצירתו המוגזמת-טאלית "משפחה טיבו" לתיאור חייה-האהבה של פאריס, ובפאריס כידוע ידעו לאהוב כבר כן וכך דורות והעלו את תרבות-האהבה כדי אמונת גדולה. אולם לא די גאר ולא גדולים אחרים אינם גודשים את התיאורים הפיזיולוגיים והם פוסקים מלתאר כשמגיעים ל"מצוה הרא-שונה" — גלמדגא ממשל גדול על גמ-שלים קטנים יותר). זומני, שמוסנזון אינו חושש מפני סייגים אלה (אם לדון על סיפוריו כנתינתם הראשונה). להיפך, כנראה שהוא מתענג על כל הזדמנות לתאר את מחשופי הגוף הנשי, סצינות כזיולוגיות, הרהורי בשרים ויצרים. כל התאוות האנושיות וכל רמיה אבריו של אדם בטלות ומבוטלות ואינן באות לידי גילוי כנגד התאוה והיצר האחד, שש הוא על דקדוקי יצר זה כמוצא שלל רב-כפירוש רש"י... קונם עלי, אם אקבל שהכרח בליגונה הוא שעמיקם החורז מפעולה מסוכנת חייב לראות בתלון חדרו "תלוק לא גרכס והגוף השחום והעידום בהק מתוכו בחיוניות, בשדיים בשלים ומתוחים, בבטן רכה ומעוקלת ובטריונים שחורים ותלולית נישאה מעל ירכות תופחות קמעה..." כיוון ש"אדם אינו מקל" יינה הקורא מהגירוי והדבור הגלוי. אבל חוץ מתערוכת-אברים אין כאן כלום. תיאור אמונותי ודאי לא. וכך במקומות רבים בספר, היש באמת צורך, שכל חכמתם של ואן-דה-וואלדה ופריץ קאהן יופגנו לפנינו הלכה למעשה בלטריוסטי? תיאורים כאלה יקנו פופולאריות רבה, ביחוד בין בני שבע-עשרה, אבל המחבר שייפתה על-ינקלה לאפקטים קלים מסוג זה — יקפח את הדחיסה להעמקה בחייה-הנפש של האוה-ביס, את תרבות האהבה הדקה, את המי-שחק המותח והמעניין שביתסים — שהם אמת חיים לא פחות מתי המין עצמם.

ייתכן שכל ההסתגלות האלה לא היה להם מקום אילולא היה נושא כמעט כל הסיפורים הקיבוץ. וכדי למנוע לעג ואי-הבנה: לא שאנשי הקיבוץ קורצו מתומר לא-אנושי, שדמם מימי יותר, והם כצדיקים הירשבים ביישוביהם ואך נהנים מזיו החלוציות הצרופה. ככל ילודי-אנוש — שום חאווה ושום יצר, שום קנאה ושום שנאה ואהבה, אינם זרים להם. ממש ככל אדם. אלא שכל חברה אנושית וכל משטר-חיים יש לו הגיון-חיים משלו. אורח-החיים הקיבוצי — בין המתח הגבוה של החיים בקיבוץ שהפכוהו למצודת הצפיפות הפסיכו-לוגית, כשחיו של כל איש משולבים על כל צעד בחיי עמיתו, והעין פקוחה ורואה הכל — מלמד את האדם וחונע ממנו מאכסימום שליטה על יצרים, מאכ-סימום התעלות, ארגון יעיל של העצבים והתאוות. על כל פנים זוהי החביעה, זהו החזון. אבל מכלול סיפורים (ולא סיפור אחד בודד) שבו חוזרת תמיד כמי עט הכניעה בפני היצרים, החולשה והסי-טייה (מלבד 2-3 דמויות של תמר, גיטקה וירמיהו שב"מתתיהו שץ") — כוסלפים את דמותו של הקיבוץ. אולי זה מעניין, אבל לא אמיתי. לבחינה זאת אנונינו מתודדה מאוד. הקיבוץ וזה בעי-נינו עם מצודת העם, הוא חפירת-ההגנה האחרונה ותמיד בקו-האש — ואנו מת-מירים עם מסלפי הדמות (גם עם התי-אור המתקוק מסוג "תנובה" וגם עם הביקורת המרושעת מסוג "מעגלות"). לא אחת דומים אנו למשפחת-טובים, הש-טופה אמנם במריבי-בית, אבל חרדה לש-מה הטוב ומוכנה לקרוע כדג כל שיצי-שה פומבי למומיה. ובצדק. האם זוהי אמיתו של הקיבוץ — אם לצרף סיפור לסיפור — כשכל "גיבוריו" יודעים אח התאוה המינית הפרימיטיבית, ואינם יודעים מעצורים בדרכה, כשהאשה מת-מסרת מתוך שיקול קל לגבר — כשבע-לה יצא למלחמה, כששפרשת האמן בקי-בוץ יודעת החברה להגיב רק בסערת רשע על תאוות הציר, כשכל גירוי של "יזים לבנות" של אמן גורר אחריו את הבגידה, והאיש הצעיר החוזר מפעולה מסוכנת כל מעיצור וחונים אותה שעה לגלימה החושפת את ערוות הגוף הנשי.

ייתכן שמישהו ימצא בכך ריזן-דרוין של אמת פסיכולוגית עמוקה מני ים. חברות לוחמיות ועמים לוחמים בחרו, קודם-כל, כהעלאת החיוב, הגבורה וההתגברות האישית — וכתוספת לכך, בשולי הפר-שה, את המגרה ואת החטא והרהורי-החטא. וכאן הפרופורציות הפוכות. "פר-ברי" הקיבוץ הפכו רירה, צוידרכים למרכז — אכן מאסו הבונים היתה לראש פינה: לשלילה.

אמנם, יפה עשה י. מוסנזון, שעיצב אנשים בקיבוץ, ילא את הקיבוץ. זה מופיע רק כרקע. הוא העלה את מתח-חיו הגבוה, את המצור של מיהמארר-עות, את העניינות שבהקרכה עצי-מית. זוהי אורתו של הקיבוץ. זר לא יבין כמה מועטים בחיו הדיבור הרם והדקלאמאציה, כמה סולדת הנפש מכל מליצה גם ברגעים התמורים ביותר, אבל הוא מחטט יותר מדי בגיבוריו ורוצה לתפסם בחולשתם האנושית ובכשלונם. אנבי, נראה שאין כאן בכלל קטיגוריות של חטא של חרטה, של חסד ונקיפת-מצפין, של התלבטות "לפנים משרות הדין". כאן מכרעת הענייניות, התנגשות של כוח מול כוח, עולם מול עולם, של הערכות אסתטיות שונות. אנשים לא-סנטימנטאיים כאן, נוקשים ועקשים באהבתם, בשנאתם ובהחלטתם. יש כאן מילרי חובה המובן מאליו, אבל לא מאור-פנים. יש כאן גבורה, אבל לא סליחה. אם אלה הם סימנים שמונים ב"צבריות" — יש לתהות היטב על קנקנה.

*

ייתכן שהחמרת בביקורת. יש גם סי-פורים שאוירתם שונה לגמרי ("היורה", "אפר") אבל הם המיעוט, ולא הם מרכז הספר. בסיפורו הגדול והחשוב ביותר ("מתתיהו שץ") ישנה ראייה הרבה יותר מבוגרת ופחות חד-צדדית. אבל עם אדם הרבה יותר, הוא יודע יותר, והוא חייב להיות אחראי מאוד ובפרט שעם בעלי-יכולת מדקוקים כתוט-השערה. ז"אפורים כשק" הוכיח שמוסנזון הוא מן הסופרים המוכשרים בספרותנו הצעירה.